

ÜCRET ODAKLI ULUSLARARASI İŞGÜCÜ HAREKETLİLİĞİNİN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİLERİ

Munise Tuba AKTAŞ¹

Özet

Uluslararası işgücü hareketliliği, çoğunlukla göç alan ülke konumundaki gelişmiş ülkeler açısından iktisadi boyutuyla geniş bir tartışma ortamı bulmaktadır. Bu çalışmada, ücret odaklı işgücü göçünün ekonomik etkilerinin göç alan-göç veren ülkeler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, uluslararası işgücü göçünün işgücü piyasası üzerindeki kısa dönemli ve statik ekonomik etkilerini ortaya koymanın yanında; dinamik ve uzun dönemli etkilerini de tartışarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Göçün işgücü piyasalarına etkisini irdelediğimiz neoklasik analizde, uluslararası göçün göç alan ülkede ekonominin çıktı düzeyini yükselttiği ancak etkinlik kazanımlarını toplumda adil bir biçimde dağıtmadığı anlaşılmaktadır. Göç veren ülke açısından konu incelendiğinde ise, yerli işgücünün ücret düzeyinin yükseldiği, sermayedarın ise göçten olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İşgücü Hareketliliği, Göç Teorileri, Göçün Ekonomik Etkileri, Neoklasik Analiz, İşgücü Piyasası

Effects of the Wage Focused International Labour Mobility on the Labour Markets

Abstract

The international labour mobility finds a broad discussion environment by its economic dimensions from the perspective of the developed countries, which largely are in the position of letting in immigrants. In this paper, it is aimed to examine the economic effects of the wage focused labour migration with respect to the countries allowing in immigrants and the countries from which emigration occurs. The study aims to make a contribution to the literature not only by revealing the short-term and static economic effects of international migration on labour markets, but also by discussing long-term and dynamic effects of it. When we examine the effects of migration on the labour markets in the neo-classical analysis, it is understood that the international migration raises the level of economic outputs in the country that lets in immigrants, but the effectiveness gains are not distributed fairly in the society. When the issue is examined with respect to countries from which emigration occurs, it is seen that the wage and employment levels of the domestic labour increase, while the capital owners are negatively influenced by emigration.

Keywords: International Labour Mobility, Migration Theories, Economic Effects Of Migration, Neo-Classical Analysis, Labour Market

1 Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.
email: mtturker@anadolu.edu.tr.

Giriş

Uluslararası göç; ekonomik, politik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla tartışılabilecek derinlikte ve oldukça dinamik bir konudur. Uluslararası göç olgusunun hem neden hem de sonuç eksenli karmaşık niteliği, göçün daha iyi anlaşılmasına yönelik yaklaşımların ortaya çıkmasına ve bunların zaman içerisinde evrilmesine yol açmıştır. Göç olgusu, ulusal ve küresel boyuttaki sosyo-ekonomik, politik değişim ve dönüşümlerden etkilenmekte, aynı zamanda bu değişimlerin önemli bir parçası olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle göçün söz konusu değişimlerden ayrı tutularak anlaşılması ve teorik olarak açıklanması mümkün gözükmemektedir. Göçün çok disiplinli ve disiplinler arası bir olgu olması konunun iktisat, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi farklı alanlarda çalışan araştırmacılar tarafından incelenmesine yol açmaktadır. Ancak mevcut göç teorilerinde, göç olgusu çoğunlukla göç alan ülkeler açısından ele alınmaktadır. Göç alanındaki çalışmalarda da bunun yansımaları görülmekte ve sıklıkla işgücü göçünün göç alan ülkeye yönelik maliyetlerine vurgu yapılmaktadır. Bu maliyetler arasında özellikle en çok üzerinde durulan konu, göç alan ülkede yerli vatandaşların ücret ve istihdam kaybına uğrayacağı ya da kamu hizmetleri açısından negatif dışsallıkların ortaya çıkacağı yönündedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkeye bir takım faydalar sağlayacağı konusunda ise nispeten kısıtlı düzeyde çalışma bulunmaktadır. Bu çerçevede Borjas'ın (2001), göçün işgücü piyasası etkinliğini arttıracaklarını teorik ve uygulamalı olarak ortaya koyduğu çalışması, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde ekonomik yarar sağlayabileceği olasılığına dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından uluslararası göçün etkileri ise özellikle beyin göçü ve işçi dövizleri açısından irdelenmektedir. Bu çalışma, ücret odaklı işgücü hareketliliğinin etkilerini işgücü piyasası özelinde göç alan ve göç veren ülke bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle göç kavramı ele alınmakta, daha sonra göçün nedenlerini açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar incelenmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında, ücret farklılıklarına dayalı olarak ortaya çıkan göç akımlarının yerli işçi, sermayedar ve göçmen işçi açısından etkileri irdelenmektedir. Bu çerçevede ücret, istihdam, gelir, bölüşüm ve refah açısından değerlendirmeler yapılmaktadır. Son bölümde ise, çalışmada üzerinde durulan ücret odaklı yaklaşıma dayalı olarak bazı çıkarsamalara yer verilmektedir.

Kavramsal Olarak Göç

Lee'ye göre göç, geniş anlamda ikametgâhın kalıcı ya da bir süreliğine değişimi olarak tanımlanmaktadır (Lee, 1966, s. 49). Uluslararası işgücü göçü ise istihdam edilmek amacıyla bireylerin ülkelerinden ayrılarak başka bir ülkeye hareketi olarak tanımlanabilir (IOM, 2004, s. 38). Literatürde genellikle işgücü göçünün ekonomik göç anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak ekonomik göç, işgücü göçünden daha geniş bir içeriğe sahip olacak şekilde tanımlanabilir. Buna göre ekonomik göç, işgücünün istihdam amaçlı hareketliliğinin yanında, kişilerin yatırım yapmak, bir işle ilgili yolculuk yapmak gibi farklı amaçlarla ülkelerarası hareketliliğini de kapsamaktadır. İşgücünün yalnızca istihdam amaçlı hareketinin dikkate alınması durumunda ise ekonomik göç, dar anlamda tanımlanmış olacaktır. Uluslararası işgücü göçü, işgücünün daha yüksek yaşam standardını sağlayacak bir işte çalışmak amacıyla ülkeler arasında yer değiştirmesi olarak tanımlanır.

Göç, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşebilmektedir. Ülke sınırları içinde gerçekleşen insan hareketliliği ulusal düzeyde olmakta ve iç göç olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası düzeyde başka bir deyişle sınırları aşan insan akımı ise dış göç ya da uluslararası göç olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede literatürde uluslararası düzeyde işgücü göçünün belirtilmesinde yurtdışı işgücü akımı, beyin göçü, uluslararası işgücü hareketi, ulus ötesi göç gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası işgücü göçü ve işgücü hareketi kavramları aynı anlamda kullanılmıştır.

Uluslararası göçle ilişkili olarak kaleme alınan bir çok araştırmada; nitelikli-niteliksiz işgücü göçü, düzenli-düzensiz² göç, geçici-daimi göç, döngüsel³-daimi göç, göç alan ve göç veren ülke, zorunlu⁴-gönüllü göç

2 Düzensiz göç kapsamında, farklı türde düzensiz olma durumları söz konusudur. Örneğin, buldukları ülkelere yasal izinle girip yasal giriş süresi dolduğu halde ülkeden çıkış yapmayan, yasal izne sahip olmadan giren ve çalışan, çalışma izinlerini yenilemeyen kişiler ve bu kişilerin çocukları ile sığınmacı başvurusunda bulunup başvurusu reddedilen ve yasal kalma süresi dolan kişiler düzensiz göçmen sınıflandırmasında yer almaktadır (Öner, 2012, s. 16).

3 Literatürde döngüsel göç kavramı, bireylerin göç alan ve göç veren ülkeler arasında sürekli gidış ve dönüş hareketlerini ifade etmektedir (Newland, 2009, s. 8'den aktaran Aktaş, 2015, s. 38).

4 Zorunlu göç ise, insanların hayatta kalabilmek amacıyla çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar ile diğer toplumsal, iktisadi ve siyasal nedenlerle topluca yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu kategori; mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş insanları kapsamaktadır (Öner, 2012, s. 17).

vb. gibi, göçün farklı özelliklerini ortaya koyan çeşitli tanımlamalarla karşılaşmaktadır.

Dikkat edilebileceği gibi, uluslararası göçe ilişkin ortaya çıkan farklı olgu ya da durumların ikili ve karşıt kategoriler üzerinden sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır (Öner, 2012, s. 13). Oysa bu tür sınıflandırmalar, göçle ilgili olgu ve süreçleri sığlaştırdığı ya da zaman içinde bu olgu ve süreçlerdeki değişimi ve sınıflararası geçişi dikkate almadığı için eleştirilebilir. Bir başka deyişle göçe ilişkin kavramsal olguları kesin çizgilerle ortaya koymak oldukça güçtür. Bu anlamda örneğin, geçici göç zaman içinde daimi göçe dönüşebilir, ya da düzenli başlayan bir göç düzensiz hal alabilir. Göç alan bir ülke göç veren ülke olabilmekte ya da aynı anda göç alan, göç veren ve geçiş ülke konumuna gelebilmektedir.

Göçün Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlara Genel Bir Bakış

Çok boyutlu bir olgu olan göçün tek bir teorik yaklaşıma bağlı olarak açıklanmasının yetersiz kalabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla çeşitli göç kuramlarının çalışmada açıklanması, göç hareketlerinin bütüncül ve çok yönlü anlaşılmasında önemli görülmektedir. İlgücü hareketliliği ve göç olgusunun nedenlerinin açıklanmasına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu kısımda; Ravenstein'in Göç Kuramı; Zipf'in Göç Çekim Modeli, Uluslararası Göçün İtme-Çekme Modelleri, Yeni Göç Ekonomisi Kuramı, Tarihsel-Yapısal Modeller, Ağ Yaklaşımı, Göç Politikaları ve Hegemonik İstikrar Teorisi incelenmektedir.

Ravenstein'in Göç Kuramı ve Zipf'in Göç Çekim Modeli

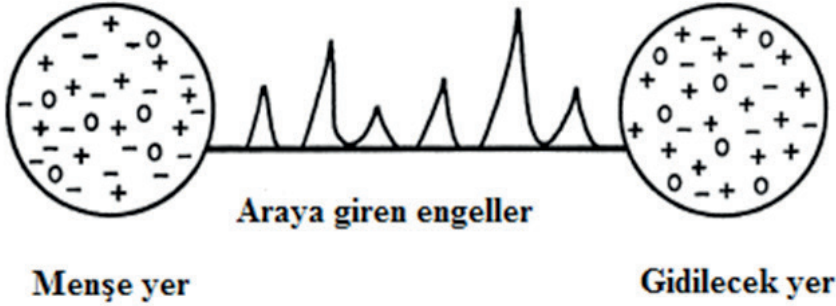
Göç olgusunu ilk kez sistematik olarak ele alan ve kuramsal açıdan inceleyen Ravenstein'in (1885) "Göç Kanunları" başlıklı çalışması önemlidir. Ravenstein, sanayi ve ticareti göç akımlarının temel nedeni olarak görmüştür (Özyakışır, 2013, s. 45-46). Söz konusu çalışma özellikle neoklasik yaklaşıma dayalı mikro modellere de öncülük etmiştir. Ravenstein'in göç kuramı, göçmenlerin çoğunluğunun sadece kısa mesafeli bir yere göç edeceğini belirterek, göç akımlarında mesafeyi bir faktör olarak ele almıştır. Zipf'in (1946) "Şehirlerarası İnsan Hareketliliği" başlıklı göç çekim modelinde (gravity model) bir yerden başka bir yere göç edenlerin sayısı menşe yer (origin) ile gidilecek yer (destination) arasındaki mesafenin bir fonksiyonudur. Zipf, iki yer arasındaki göç büyüklüğünün menşe yer ile gidilecek yerin nüfus büyüklüğü ile doğru,

iki yer arasındaki mesafe ile ters yönlü ilişkide olduğunu ileri sürmektedir (Bodvarsson ve Van den Berg, 2009, s. 31). Dolayısıyla bu modele dayalı olarak uzak mesafelerin işgücü hareketliliğini azaltacak şekilde göç üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Uluslararası Göçün İtme-Çekme Modelleri

Lee'nin (1966) "Göç Teorisi" başlıklı çalışmasında, bireylerin göç kararını vererek göç sürecini başlatmasında çeşitli faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir. Bunlar; menşe yer ile gidilecek yere ilişkin olumlu-olumsuz faktörler, nötr faktörler ve değişime açık olmak gibi kişilik özellikleri ile uzaklık, göç yasaları gibi araya giren engeller (intervening obstacles)'dir (Lee, 1966, s. 50-51).

Şekil 1: Menşe ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Araya Giren Engeller

Kaynak: (Lee, 1966, s. 50.)

Bir yerle ilişkili olarak bireyleri bu yerde kalmasını sağlayacak veya başka bireyleri bu yere çekecek sayısız faktör bulunduğu gibi, tam tersi bu yerden uzaklaştıracak, itecek çeşitli faktörler de bulunmaktadır. Şekil 1 incelendiğinde, hem menşe yer hem de gidilecek yere ilişkin olumlu, olumsuz ve nötr faktörlerin olduğu görülmektedir. Menşe ve gidilecek yeri temsil eden dairelerin içindeki "0" işareti göç için nötr, "+" işareti olumlu ve "-" işareti ise olumsuz faktörleri temsil etmektedir. Lee'ye göre, nötr faktörler, göçe herhangi bir olumlu ya da olumsuz etkisi olmayan bütün bireyleri aynı şekilde etkileyen faktörlerdir⁵. Anlaşıldığı gibi, göçe

5 Lee, nötr faktöre örnek olarak iklim koşullarını vermiştir. Buna göre, elverişli iklim koşulları hemen herkes için çekici bir faktör iken, zorlu iklim koşulları ise itici bir faktördür. Öte yandan göç etme niyetindeki bireylerin gidilecek yere ilişkin bir faktörü olumlu, olumsuz ya da nötr olarak değerlendirmesinde, özellikle demografik ve sosyal özelliklerine göre değişkenlik gösteren istek ve beklentileri önemli rol oynamaktadır.

yönelik çekici ve itici faktörler sırasıyla olumlu ve olumsuz faktörler olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla Lee'nin (1966) bu çalışması, göçe neden olan faktörleri çekici ve itici faktörler olarak ele alarak, itme-çekme modellerinin öncüsü olmuştur.

Görüldüğü gibi, işgücü göçü çeşitli faktörler tarafından etkilenmektedir. Molle ve Mourik'in (1988) çalışmasında ise işgücü göçünü etkileyen faktörler dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar; itici faktörler, çekici faktörler, maliyetler ve düzenlemeler olarak ele alınmıştır. İtici faktörler arasında göç veren ülkede yüksek işsizliğin, düşük ücretlerin olması ve iş fırsatlarının azlığı sayılabilir (Smith, 2003, s. 269). Nüfus artışı, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve politik baskılar genellikle menşe ülkedeki itici faktörler olarak sayılmaktadır (Sert, 2012, s. 31). Çekici faktörler arasında ise göç alan ülkede yüksek ücretlerin, iyi işleyen sosyal güvenlik sisteminin ve geniş iş fırsatlarının geçerli olması, politik özgürlükler gösterilmektedir (Smith, 2003, s. 269; Sert, 2012, s. 31). Maliyetler ise, göç edilecek yere taşınma ve orada barınmaya yönelik maliyetler, menşe ülke ile gidilecek ülke arasında sosyo-kültürel farklılıklar, dil problemleri ve uyum güçlükleridir. Göç kararının alınması ve göç sürecine girilmesinde göçün sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler de işgücü göçünü etkileyen bir diğer faktördür.

1960'lı yıllara kadar göç yaklaşımlarında hakim olan itme-çekme modelleri neoklasik ekonomi modelini çağrıştırmaktadır. Bilindiği gibi bu model; fayda maksimizasyonu, rasyonel tercih, ulusal ya da uluslararası düzeyde faktör fiyat farklılıkları ve işgücü hareketliliğine dayanmaktadır. Bu çerçevede neoklasik teoriye dayalı olarak mikro ve makro açıdan göç analizi yapmak mümkün gözükmemektedir. Göç, rasyonel kabul edilen bireyin göç edip etmeme tercihi çerçevesinde fayda maksimizasyonunu sağlamaya dönük, bireysel bir karar olarak mikro açıdan ele alınabileceği gibi, üretim faktörlerinin özellikle işgücünün mekânsal dağılımındaki

Örneğin, küçük çocuğu olan bir aile için gidilecek yerdeki eğitim sisteminin niteliği önemli iken, bir gayrimenkule sahip olup çocuğu olmayan bir birey için bu olumsuz bir faktördür. Çünkü bu birey, vergiye tabi bir gayrimenkulünün olması nedeniyle kamu eğitim harcamalarının finansmanına vergi ödeyerek katkı sağlamak zorunda kalacaktır. Bir gayrimenkülü ve çocuğu olmayan bir erkek için eğitim sistemi nötr bir faktör olacaktır. Dolayısıyla Lee, gidilecek yer ve menşe ülkeyle ilgili olumlu ve olumsuz faktörlerin her göçmen veya potansiyel göçmen için farklılık göstereceğine işaret etmektedir. Buna ilaveten, çalışmada menşe ve gidilecek yerle ilgili olarak olumlu ve olumsuz faktörlerin genel olarak ele alındığı belirtilmekte ve bu faktörlere dayalı bir hesaplamının tam olarak yapılamayacağı vurgulanmaktadır (Lee, 1966, s. 50).

farklılıklara dayalı olarak makro açıdan da değerlendirilebilir (King, 2012, s. 13).

Yeni Göç Ekonomisi Kuramı

Yeni göç ekonomisi kuramı, neoklasik geleneği sürdürmekle birlikte göç konusunda yeni yaklaşımlar da getirmiştir. Bu kuram, 1980'li yıllardan itibaren göçün teorik oluşumuna etki etmiş ve önemli katkılar sağlamıştır. Uluslararası göçün yeni ekonomisiyle birlikte göç, neoklasik yaklaşımın aksine bireysel bir karar olmaktan ziyade aile ya da hanehalkının kararı olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda, neoklasik yaklaşımda olduğu gibi rasyonel tercih sadece ücret ve gelir maksimizasyonuna dayandırılmamakta, gelir çeşitliliğini sağlamak ve riskten, piyasa başarısızlıklarından kaçınmayı da içermektedir (King, 2012, s. 23; Kurekova, 2011, s. 7). Burada hanehalkı ya da aileler, kazanç kapılarını çeşitlendirerek muhtemel refah kayıplarına karşı bir strateji geliştirmektedir. Bu çerçevede aile bireyleri beşeri kaynaklarını çeşitli ekonomik faaliyetler arasında mekânsal olarak dağıtmaktadır. Örneğin, aile bireylerinden birinin yurt dışına göç etmesi ve orada çalışarak ailesine döviz göndermesi, işsizlik gibi gelirin sürdürülebilirliğini sekteye uğratacak olumsuz bir durumun aşılmasında yardımcı olabilecektir. Bu kurama dayalı olarak uluslararası göçün belirleyicileri ve etkilerinin analiz edilmesi mümkün olmakla birlikte göç gönderen ülke yanlı bir bakış açısı sunması dolayısıyla eleştiri almaktadır. Ayrıca, piyasa başarısızlıkları (etkin olmayan firmalar, dışsallıklar, asimetrik bilgi gibi) ve risk unsurlarının uluslararası göç üzerindeki etkilerinin gelir ve istihdam gibi diğer değişkenlerin etkilerinden bağımsız olarak değerlendirme güçlüğü kuramın uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır (Kurekova, 2011, s. 8).

Tarihsel-Yapısal Modeller

Bu başlık altında sınıflandırılan modellerde; kalkınma sürecinde ve dünya ekonomisinin biçimlendirilmesinde Marksist kapitalist yaklaşımın etkileri görülmektedir. Tarihsel-yapısal modellerde, dünya ekonomisinde ekonomik ve politik gücün eşit olmayan dağılımına ve sömürücü tabiatına dikkat çekilerek, göçün temel olarak sermaye için gerekli ucuz işgücünün hareket etmesinin bir yolu olduğu belirtilmiştir (Erkayhan, 2011, s. 22). Bu modeller arasında öne çıkanlar, dünya sistemler teorisi ve ikiye bölünmüş piyasalar modelidir. Dolayısıyla bu modellerde, uluslararası göç olgusu bireylerin ya da hane haklarının tamamen özgür iradelerine dayandırılmamakta yapısal süreçlerin bir sonucu olarak görülmektedir.

Dünya Sistemler Teorisi: Bağımlılık teorisinin ardından ortaya çıkan bu teori 18. yy'dan itibaren küresel kapitalist sistemin genişlemesi ve gelişimini daha kapsamlı, derinlemesine ele almaktadır. Wallerstein (1974), ülkeleri küresel piyasa ekonomisindeki pozisyonlarına göre sınıflandırır. Merkezi oluşturan başat kapitalist güçler; Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Çevreyi oluşturan yoksul ülkeler ise ticaret, sermaye ve göç bağlarıyla merkez ülkelere tümüyle bağımlıdır. Bu bağlar asimetrik nitelik taşımaktadır. Yarı-çevre ülkeler, zenginlik düzeyleri ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri ile yeni uluslararası işbölümü içerisinde merkez ile çevre arasında konumlanmaktadır (Wallerstein 1974'den aktaran King, 2012, s. 18). Wallerstein'in (1974) çalışmaları üzerine inşa edilen Dünya Sistemler Teorisi'ne göre, göç akımları kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak artış göstermektedir. Bu modele göre kapitalist ekonomik ilişkiler çevre ülkelere nüfuz ettikçe, bu ülkelerde insan hareketliliği dış ülkelere yönelik olarak artmaktadır. Kapitalizm Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek artan kısmı dünya piyasa ekonomisine dahil olmaktadır. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir (Wallerstein 1974'den aktaran Abadan-Unat, 2006, s. 31; Massey ve diğerleri, 1993, s. 444-445).

İkiye Bölünmüş Piyasalar Modeli: Dünya sistem teorisine benzer bir biçimde, yapısal değişmelerle göç arasında ilişki kuran bir diğer model, ikiye bölünmüş piyasalar modelidir. Bu modele göre, uluslararası göç modern sanayi toplumlarının emek yoğun ikinci sektörde gerçekleştirilen, niteliksiz işlerin yürütülebilmesi için gerek duydukları düşük ücretli işgücü talebinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu modelde göç dinamikleri, talep yanlı bir bakış açısıyla ortaya koyulmaktadır.

Söz konusu teorik görüşün önemli savunucularından biri olan Michael Piore, yoksul ülkelere zengin ülkelere yönelen göçün "geleneksel ekonomik teorisi"ne alternatif bir yaklaşım sunmaktadır. Piore'ye göre, geleneksel yaklaşım işgücü hareketliliğini ücret ve işin bulunabilirliğindeki farklılıklar yoluyla açıklamaktadır. Piore, daha geniş bir çerçeveden bakarak, göçmen davranışlarını gelişmiş toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapısını dikkate alarak analiz etmektedir. Buna göre ilk olarak, göçmenler zengin ülke sanayilerinin ihtiyaç duyduğu işgücü açığını karşılamaktadır. İkinci olarak, göçmenler göç ettikleri ülkede

sınırlı bir zaman dilimini geçirmek amacını taşımakta, yeterli birikimi sağladıklarında ülkelerine dönme niyetinde olmaktadır. Üçüncüsü, yabancı işçiler yerli işçilerin çalışmak istemediği işlerde istihdam edilmektedir. Dördüncü olarak, sendikalı ve geçici işçiler ile tekelci sanayiler ve küçük işletmelerin bir arada olduğu ikili yapının sonucunda yabancı işçilerin yerlilerin çalışmaya gönüllü olmadığı işlerde istihdam edildiği vurgulanmaktadır. Beşincisi, istenmeyen işleri yerine getiren göçmenler ekonomik dalgalanmaların etkilerini hafifletmeye yardımcı olmaktadır. Altıncısı, göçmenler göç ettikleri ülkeye yerleştiklerinde kendileri ve çocukları yerli işçiler için sorun oluşturacaktır. Şöyle ki, göç ettikleri ülkeye kısmen uyum sağlayabilecek ve belli bir süre sonra kötü işleri yapmak istemeyip yerli işçilerin tamamlayıcısı olmaktan çıkıp onların rakibi haline geleceklerdir⁶ (Piore, 1981, s. 527-528'den aktaran Yıldırım-Mızrak ve Aktaş, 2013, s. 63-64).

Ağ Yaklaşımı

Ağ yaklaşımında göç sürecinin temel belirleyicisi sosyal ağlardır. Ayrıca bu teorik yaklaşım, göçü başlatan ve kendi kendini besleyerek sürmesini sağlayan nedenler üzerine yoğunlaşmıştır. Göçmenler, ülkelerine geri dönüş yapan göçmenler, göç etmeyi düşünenler ve diğer bireyler arasındaki bilgi ağları göç kararının alınması aşamasında göz önünde bulundurulur. Ayrıca bu tür ağlar göçmenin göç ettiği ülkeye uyumunu kolaylaştırmakta, bilgi ve iletişim sağlayarak göç eden kişinin iş ve kalacak yer bulmasına, parasal destek almasına (Massey ve diğerleri, 2014, s. 448), eğitim olanaklarından haberdar olmasına ve sosyal güvenlik sistemine erişimine yardımcı olmaktadır. Kişiler arasında bilgi paylaşımı ve göçmen ailelerin göç etme eğiliminde olanları destekleyici ve kollayıcı tavırları,

6 Piore, bu çalışmasında uluslararası göç analizine dayalı olarak göçe yönelik politika önerileri de sunmaktadır. Bu önerilerden ilki, ülkelerine dönmek isteyen göçmenlerin bu istekleri kolaylaştırılmalı ve geçici işçi istihdamı açık hale getirilmeli ve yasallaştırılmalıdır. İkincisi, sürekli yerleşik (oturan) durumundaki göçmenlerin toplumsal durumları düzenlenmeli ve ikili ekonominin (dual economy) daha üst kısımlarıyla ekonomik ve sosyal açıdan bütünleşmesi konusunda çabalar artırılmalıdır. Üçüncüsü, yüksek ekonomik statüye sahip bireylerin göç etmesi sınırlandırılmalıdır. Bu öneri, toplumun alt kesimlerinden üste doğru hareketliliğin hızlanmasına dair beklentinin bir sonucu olarak ifade edilmiştir. Dördüncüsü, ikincil emek sektörünün (secondary labour sector) daraltılması konusunda önlemler alınmalıdır. Bu çerçevede öncelikle bu sektörde istihdam edilen işgücünün maliyeti artırılabilir. Bu amaçla minimum ücret düzeyi yükseltilebilir, daha yüksek ve sıkı çalışma yeri standartları getirilebilir ve sendikalaşma teşvik edilebilir (Piore, 1981, ss. 527-528'den aktaran Yıldırım-Mızrak ve Aktaş 2013, s. 64).

uluslararası göç etmenin maliyet ve risklerini azaltmaktadır. Bu durum göç etme kararının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Göçü, sosyal ağlar üzerinden, yani ulusal ve ulus-ötesi siyasi, etnik, ailesel ve toplumsal ilişkilerle birlikte gelişen bir süreç olarak analiz etmenin hem makro hem de mikro süreçlerin anlaşılması ve dikkate alınması konusunda kolaylık sağlamaktadır. Göçmen ağlarının özü itibarıyla ilişki olmaları ve bu ilişkiselliğin sınır ötesi nitelik taşıması, göç alan ve veren bağları, göçmenleri, aileleri, grupları, ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel faaliyetleri, ulus devletleri ve diğer aktörleri ele almayı mümkün kılmaktadır (Ihlamur-Öner, 2012, s. 311).

Göç Politikaları ve Hegemonik İstikrar Teorisi

Göç akımlarını etkilemede önemli rol oynayan bir diğer unsur göç politikalarıdır. Burada kurumsal mekanizmaların göç üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için politika üreticisi olarak devletin dikkate alınması önemlidir. Özellikle göç alan ülkelerde, göçün göç politikalarıyla niceliksel ve niteliksel olarak, aynı zamanda menşe ülke açısından düzenleme çabaları söz konusudur. Bu çerçevede, devletin uluslararası göç üzerindeki rolü konusunda Hollifield'in çalışması önemlidir.

Hollifields'in (1992) "hegemonik istikrar" (hegemonic stability) teorisinde, dünya ekonomik sisteminin başat devletlerin⁷ politik, ekonomik ve askeri güçlerine dayalı olduğu ifade edilir. Hegemonik devletler neo-liberal ekonomik politikalarını ticaret, sermaye yanında özellikle işgücü kıtlığı dönemlerinde göç akımlarını düzenlemek amacıyla kullanmaktadır. Özellikle göç alan ülkeler, sürekli göç yerine geçici işgücü göçünü destekleyerek uluslararası göçü kontrol etmeye çalışmaktadır (Hollifields 1992'den aktaran Bean, Gonzales-Baker ve Capps, 2001, s. 679).

Göç Sistemleri Teorisi

Şu ana kadar ele alınan göç teorilerinde, göç akımının sürükleyici gücü

⁷ Kindleberger (1973, 1981), liberal uluslararası ekonomik düzenin sürdürülebilmesinde hegemonik gücün uzun dönemli desteği ve liderliğine gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Gilpin (1987), hegemonik devletin doğal kaynaklar, finansal sermaye ve belirli teknolojileri kontrol gücüyle diğer ekonomiler üzerinde liderlik kurduğunu ifade etmektedir (Kindleberger 1973, 1982; Gilpin 1987'den aktaran Tai-Ting Liu ve Ming-Te, 2011, s. 218).

olarak belli başlı bazı faktörlerin ön plana çıkartıldığı anlaşılmaktadır. Göç sistemleri teorisi ise, farklı göç teorilerinin odaklandığı faktörleri bütünleştirme çabasını taşımaktadır. Bu anlamda Jennissen'in "Uluslararası Göç Sisteminde Nedensellik Zinciri" adlı çalışmasında, uluslararası göç sistemi çerçevesinde kurulacak neden-sonuç ilişkisinde rol oynayan faktörler ekonomik, sosyal, politik ve bağlantılar şeklinde dört grup altında sınıflandırılarak, teorik bir çerçeve sunulmuştur. Bu neden-sonuç ilişkileri; neoklasik ekonomi teorisi, ikili işgücü piyasası teorisi, nispi yoksunluk teorisi⁸, işgücü göçünün yeni ekonomisi, dünya sistemleri teorisi, ağ teorisi ve kurumsal teori gibi çeşitli uluslararası göç teorilerine dayandırılmıştır (Jennissen, 2007, s. 412).

Göç sistemleri teorisine göre, göç hareketleri genellikle menşe ile gidilecek ülke arasındaki sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanmakta ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Göç sistemleri yaklaşımı -en azından neoklasik geleneğin dışında- başat göç teorisi olarak ortaya çıkan daha kapsamlı ve disiplinler arası bir anlayışın parçasıdır. Temel yaklaşımı herhangi bir göç hareketinin makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğidir (Castles ve Miller, 2008, s. 36-37). Göç yazınında, göç örüntülerini açıklayan birçok teorik yaklaşım bulunduğunu dikkate alan Hooghhe ve diğerleri (2008) çalışmalarında çeşitli teorik yaklaşımları test etmiştir. Bu kapsamda, (1) göçü işgücü piyasasına ve ekonomik teşviklere bir tepki olarak gören ekonomik teoriyi; (2) göç akımlarının bir merkez-çevre örüntüsüne göre oluşacağını tahmin eden kültürel teorileri; (3), göçmenlerin önceden oluşturulmuş olan göç ağlarını takip ettiklerini varsayan sosyal ağ analizini test eden bir çalışma yapmışlardır. Söz konusu çalışma bulgularına göre, göç akımları işgücü piyasasıyla ilişkili ekonomik teşvikler yanında, kültürel ve sömürge bağlarına göre şekillenmekte ve bu bağlantıların öneminin zamanla azalmadığı görülmektedir (Sert, 2012, s. 44).

İşgücü Hareketliliğinde Geçiş Hipotezi

Göç olgusu kalkınma açısından irdelendiğinde; modernleşme, geçiş ve göç ilişkisinin kurulabildiği görülmektedir. Bu çerçevede Zelinsky'nin işgücü hareketliliğinde geçiş hipotezi (hypothesis of the mobility transition)

8 Bu teori, nispi yoksunluk olgusunun göç kararı üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Nispi yoksunluk, ülkelerinde kalmayı tercih edip göç etmeyen ailelerin sosyo-ekonomik durumlarını göç eden aileleriyle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Taylor, 1999, s. 64).

önemlidir. Burada, modernleşme sürecinin farklı aşamalarıyla göç ve işgücü hareketliliği arasındaki yakın ilişki ele alınmaktadır. Zelinsky'nin bu hipotezine göre, göç ve işgücü hareketliliğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, göçün toplumsal gelişme ve modernleşme sürecinden etkilendiği görülmektedir. Zelinsky, göç ve işgücü hareketliliğinin gelişimini Avrupa'nın tarihsel deneyimine dayalı olarak beş aşamalı bir model çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu aşamalardan ilki, göçün oldukça sınırlı düzeyde olduğu modernleşme öncesi geleneksel toplum aşamasıdır. Daha sonraki aşama, kırdan kente ve dışarıya yönelik göçün yoğun bir biçimde görüldüğü geçiş başlangıcındaki toplumdur. Kırdan kente ve dışarıya yönelik göçte azalmanın başlaması ise üçüncü aşamayı temsil eden ileriye geçiş toplumunun özellikleri arasındadır. Dördüncü aşama olan ileri toplum aşamasında ise, kırdan kente göç olgusundan ziyade şehirlerarası göç ile yüksek nitelikli işgücünün ulusal ve uluslararası hareketliliği önemli hale gelmektedir. Ayrıca bu aşamada az gelişmiş ülkelerden düşük nitelikli işgücünün yoğun göçü söz konusu olmaktadır. Geleceğin süper ileri toplumu (Bilgi Toplumu) olarak adlandırılan son aşamada, düşük nitelikli işgücünün az gelişmiş toplumlardan ileri toplumlara yönelik göçü devam etmektedir. İleri toplumlar bu tür göçü kontrol etmeye çalışarak katı göç politikaları uygulamaktadır (Zelinsky, 1971, s. 229-231).

Ücret Odaklı İşgücü Hareketliliği

Uluslararası göç sadece ekonomik değil; sosyal, politik, ırksal ve dinsel faktörlerle bağlantılı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu çalışmada göç olgusu iktisadi bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Daha önce açıklandığı gibi, göç kararının verilmesi ve göç sürecine girilmesi nispi ücret ve istihdam olanaklarının dışında başka birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Bu çalışmada; itici-çekici faktörler, kapitalist gelişme, sosyal ağlar, göç politikalarına değinilmiştir. Diğer taraftan göçün nedenlerini açıklamaya yönelik yaklaşımlardan ücret odaklı işgücü hareketliliğini temel alan neoklasik iktisat, göç çalışmalarına önemli açılımlar sağlamaktadır. Bu teori, göç konusunda hipotez geliştirmeyi ve bunları test etmeyi olanaklı kılan kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, neoklasik yaklaşım doğrultusunda uluslararası göçün sadece nedenleriyle değil, aynı zamanda sonuçlarıyla birlikte analiz edilebilmesi söz konusudur. Ülkeler arasında ücret ve istihdam fırsatlarındaki farklılıklar ve bu farklılıkların zaman içinde azalmaması, uluslararası göçün hem nedenini, hem de süreklilik göstermesini açıklar niteliktedir. Dolayısıyla neoklasik iktisat akademik araştırmalarda

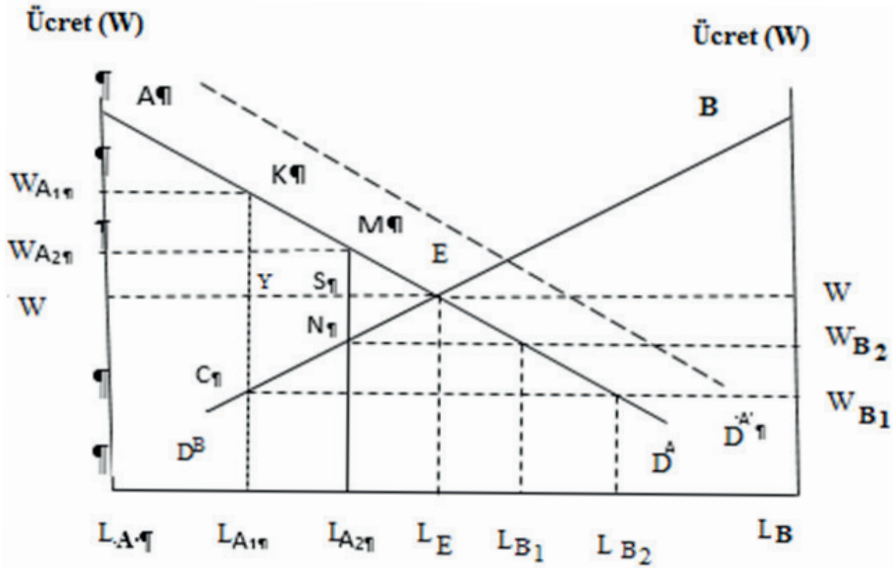
yaygın olarak kullanılan bir yaklaşım olma konumunu sürdürmektedir. Bu çerçevede, kişi başına düşen gelir farklılıklarının giderek artmakta olduğu günümüzde, yoksul ülkelere zengin ülkelere göçün yoğunlukta olduğu gözlenmektedir. Yoksulluk, küresel ölçekte adaletsiz gelir dağılımı gibi iktisadi unsurların körüklediği “iş ve aş kaygısıyla” göçe yönelme yadsınamaz bir gerçekliktir. Dolayısıyla göç olgusunda iktisadi faktörler ve bunların iktisadi etkileri önemini korumaktadır. Bu bakış açısıyla çalışmada ücret odaklı uluslararası işgücü göçünün incelenmesi tercih edilmiş ve daha gerçekçi göç analizi yapabilmek amacıyla model hem statik hem de dinamik açıdan ele alınmış ve konu işlenirken bazı varsayımlar terk edilerek modelin daha gelişkin bir yapıya bürünmesine çalışılmıştır.

Neoklasik modele göre, göçün ortaya çıkmasına neden olan temel faktör, işgücü piyasasında işgücü arz ve talebinin coğrafi olarak farklılık göstermesidir. Sermayeye oranla emeğin kıt olduğu ülkelere yüksek işgücü verimliliği ve dolayısıyla yüksek ücretler geçerliken, işgücü arzının sermayeye oranla yüksek olduğu ülkelere ise düşük işgücü verimliliği ve düşük ücret düzeyi söz konusudur. İşgücü verimliliğinin ve ücret düzeylerinin ülkeler arasında farklılık göstermesi, düşük ücretli ülkelere ve düşük verimli işlerden yüksek ücretli ülkelere ve verimlilik düzeyi yüksek işlere doğru işçi akımına neden olmaktadır. Bu akım sonucunda, işgücünün bol olduğu ülkelere işgücü piyasası daralmakta, dolayısıyla işgücü verimliliği ve ücretler yükselmekte, buna karşılık işgücünün kıt olduğu ülkelere işgücü piyasası genişlemekte ve ücretler düşmektedir. İşgücünün verimliliği ve ücret farklılığının ortadan kalkması, başka bir ifadeyle ülkeler arasındaki işgücü verimliliği ve ücret düzeyinin eşitlenmesiyle uluslararası göç sona ermektedir. Bu model, ülkeler arasında ücret farklılıkları ne kadar fazlaysa düşük ücretli ülkelere yüksek ücretli ülkelere o kadar fazla işgücü göçü olacağını ileri sürmektedir (Bauer ve Zimmermann, 1999, s. 13; Münz ve diğerleri, 2006, s. 16). Böylece eksik istihdamın dikkate alınmadığı, bir başka deyişle tam istihdam durumunda ülkeler arasında işgücü verimliliği ve ücret farklılıkları ile göç akımları arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

A ve B ülkeleri olmak üzere iki ülke arasındaki göçün etkileri Şekil 2 yardımıyla açıklanabilir. Üretim sürecinde sadece sermaye ve emek faktörü kullanılmaktadır. A ülkesinin göç alan ülke olduğu, B ülkesinin ise göç veren ülke olduğu varsayımı yapılmıştır. Göç alan ve göç veren ülkede işgücünün homojen olduğu ve dolayısıyla birbirini ikame edebileceği

varsayılmıştır. Ayrıca her iki ülkede işgücü arzının sabit olduğu varsayımı yapılmıştır. Şekil 2’de yatay ekseninde gösterilen işgücü arzı, göç alan (A ülkesi) ve göç veren (B ülkesi) ülkelerin işgücü arzından oluşmaktadır. A ve B ülkesinin toplam işgücü arzı $L_A L_B$ kadardır. $L_{A'}$ A ülkesinin; $L_{B'}$ B ülkesinin işgücü arz miktarını temsil etmektedir. Şekil 2’de görüldüğü gibi, B ülkesi A ülkesine göre işgücü açısından daha zengin bir ülkedir. Dikey eksenlerde ise her iki ülkenin ücret düzeyleri yer almaktadır. Göç alan ve göç veren ülkenin işgücü talep eğrisi sırasıyla D^A ve D^B eğrileriyle temsil edilmektedir. Çalışmada, önce uluslararası göçün statik etkileri kısa dönem için değerlendirilecektir. Daha sonra, göçün dinamik etkileri üzerinde durulacak, A ve B ülkelerinde göçle birlikte meydana gelecek ekonomik etkiler açıklanacaktır. Bu kısımda ele alınacak bir diğer konu uluslararası göçün uzun dönemdeki etkileridir.

Şekil 2: Uluslararası Göçün Ekonomik Etkileri

Kaynak: Togan, 2004; Ferrie ve Hatton, 2013 çalışmalarına dayalı olarak geliştirilmiştir.

Göç öncesinde, A ülkesinin işgücü arzı $L_A L_{A1}$, ücret düzeyi ise W_{A1} dir. B ülkesinde ise işgücü arzı $L_B L_{A1}$, ücret düzeyi ise A ülkesinden daha düşük bir düzey olan W_{B1} 'dir. Ücret düzeyinin A ülkesinde, B ülkesinden daha yüksek olması, B ülkesinden A ülkesine yönelik göçü teşvik edecektir. Böylece A ülkesinde istihdam edilen B ülkesi vatandaşları, daha yüksek ücretle çalışma fırsatı yakalamış olacaktır. Göçün başlamasıyla A ülkesinde işgücü L_{A2} düzeyine yükselmiştir. Ancak, işgücü arzındaki bu artış diğer

şartlar sabitken, ülkedeki ücret düzeyinin W_{A1} W_{A2} kadar azalarak W_{A2} düzeyine gerilemesine yol açmıştır. A ve B ülkesi arasındaki göç, iki ülke arasında ücretlerin eşitlenmesiyle sona erecektir. L_{A1} L_E kadar işgücü, B ülkesinden A ülkesine istihdam edilmek amacıyla göç ettiğinde her iki ülkede ücret düzeyi W olacaktır. Bu durumda göç nedeniyle göç alan A ülkesinde ücret düzeyi W_{A1} W kadar azalırken, göç veren B ülkesinde ücret düzeyi W_{B1} W kadar yükselmektedir. Böylece A ülkesinde ücret düzeyi gerileyen yerli işçi⁹ göçten olumsuz yönde etkilenirken, B ülkesinde ücret düzeyi yükselen yerli işçi ve A ülkesine göç eden göçmen işçi olumlu yönde etkilenmektedir. Sermaye sahiplerinin elde ettiği artık da göçle birlikte her iki ülkede değişim göstermektedir. A ülkesinde sermaye sahiplerinin elde ettiği artık göç öncesinde AKW_{A1} kadar iken göçün başlamasıyla AMW_{A2} düzeyine yükselmiştir. B ülkesinde ise göç öncesinde sermaye sahiplerinin BCW_{B1} olan artığı göçle birlikte önce BNW_{B2} düzeyine gerilemiştir. Daha sonra, A ve B ülkesinde ücretlerin eşitlenerek göçün son bulmasıyla sermaye sahiplerinin artığı A ülkesinde daha fazla yükselirken (AEW), B ülkesinde ise (BEW) düşmüştür. Refahtaki başka bir deyişle sosyal refahtaki değişim MNE alanı kadardır. Bu artığın MSE kadar kısmını göçmen işçiler, SEN'lik kısmını ise A ülkesindeki sermaye sahipleri elde edecektir. Refah artışının kaynağı, uluslararası göçle birlikte işgücünün daha etkin dağılımının sağlanmasıdır. B ülkesindeki işgücü A ülkesine göç ettiğinde daha verimli hale gelmektedir. A ve B ülkesindeki işgücünün marjinal verimliliği eşitlendiğinde optimal kaynak dağılımı gerçekleşmektedir. Böylece en yüksek üretim düzeyine ulaşılmış olur.

B ülkesindeki işgücünün bir kısmının A ülkesine göç etmesi, B ülkesindeki gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyinin düşmesine¹⁰ neden olurken, A ülkesinde gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyinin artmasını sağlayacaktır¹¹. İki ülke arasındaki göç, A ülkesinde kısa dönemde göç artışının¹² oluşmasına yol

9 Uluslararası işgücü göçüyle birlikte A ülkesinde ücret düzeyinin W 'ye düşmesi, yerli işçilerin gelirinin $L_A W_{A1} KL_{A1}$ 'den $L_A W_{A2} KL_{A1}$ 'e azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, göç alan ülkelerde yerli işçilerin göçe karşı olmalarının temel nedeni olarak görülmektedir.

10 Ancak göç eden işçiler zaten işsiz iseler, bu durumda göç veren ülkede toplam üretimde azalma olmayacaktır.

11 Uluslararası işgücü hareketinden önce A ülkesinde ücret düzeyi W_{A1} toplam ürün $AL_A L_{A1} K$ kadardır. B ülkesinden $L_{A1} L_E$ kadar işgücünün A ülkesine göç etmesiyle her iki ülkede ücretler eşitlenecektir. A ülkesinde ücretler düşer ve toplam ürün $AL_A L_E E$ 'ye yükselir. B ülkesinde ise, ücretler W_{B1} düzeyinden W düzeyine yükselir. Bu durumda toplam ürün $BL_B L_{A1} C$ alanından $BL_B L_E E$ alanına düşer.

12 Göç Artığı = $1/2 \times (\text{yerli işgücünün ücret düzeyinde değişim}) \times (\text{istihdamda değişim})$ formülüyle hesaplanmaktadır (Borjas, 2010, s. 184).

açacaktır. Yerli ve göçmen işçilerin birbirini tam ikame etmesi durumunda göçün ardından göç alan ülkenin gayrisafi yurtiçi hâsıla düzeyi yükselecektir. Burada göç nedeniyle işgücü arzının artması ücret düzeyini düşürmektedir. Dolayısıyla bu durum göçmenlerin üretime katkısının maliyetinden daha yüksek olmasına yol açmakta ve göç artığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yerli işçilerin daha düşük düzeyde ücret almasına rağmen, bu kayıplar yerli firmaların gelirindeki artış tarafından fazlasıyla tazmin edilmektedir (Borjas, 2010, s. 184). Buraya kadar statik analiz çerçevesinde yapılan açıklamalar “göçün birinci tur etkileri” olarak adlandırılmaktadır. Statik analize göre, göç alan ülkede işgücü göçüne bağlı olarak ücretlerin düştüğü görülmüştü. Konu dinamik analiz çerçevesinde ele alındığında, daha farklı gelişmelerle karşılaşılması mümkün olacaktır.

Dinamik analize göre, ücretlerdeki bu düşüş göç alan ülkede mal ve hizmet üretim maliyetlerinin düşmesi anlamına gelecektir. Mal piyasasının rekabetçi olması durumunda fiyatlar da düşecektir. Mal ve hizmetlere olan talep tümüyle inelastik değilse, fiyatların düşmesi mal ve hizmetlere yönelik talebin artmasına yol açacaktır. Buna bağlı olarak göç alan A ülkesinde emek talep eğrisi sağa kayacak, böylece hem ücret hem de istihdam düzeyi artacaktır. Öte yandan mal piyasası tekeli ise, maliyetlerdeki azalmaya rağmen mal ve hizmet fiyatları değişmeyecek, A ülkesinde ücretlerin azalması işverenlerin kârlarının artmasına neden olacaktır. Ücretlerin ve istihdamın izleyeceği seyir ise kârların nasıl kullanılacağına bağlı olarak değişim gösterir. Eğer kârlar hemen yatırımlara yönlendirilirse yatırım malları işkollarında işgücü talebi artacaktır. Eğer kârlardaki artış, işverenlerin geliri olarak alıkonulursa, gelir artışı bu kesimin tüketim malları talebini uyacağından ekonomide yeni iş olanakları yaratabilecektir (Biçerli, 2009, s. 300). Buna ek olarak, dışsal ekonomilerin ve yayılma etkisinin dikkate alınmasıyla statik ekonomik yapıdan daha dinamik bir ekonomik analize geçişin işgücü talep eğrisinde artma yönünde kayma yaratması mümkün olacaktır. Uluslararası göç; göç alan ülkede nitelikli, motivasyonu yüksek bireylerin sayısının artmasını ve ülkeler arasında bilgi ve beceri değişimi sağlayarak beşeri sermaye birikimi, teknolojik gelişme, girişimcilik bilgisi, ekonomik dinamizmin artması gibi pozitif dışsallıklar yaratabilir. Ancak uluslararası göçün, göç alan ülkede bazı negatif dışsallıklar yaratabileceği de unutulmamalıdır. Bunlar arasında dışarıya yönelik gelir transferi, sosyal yardımlarda artışın kamu bütçesi üzerinde yaratacağı yük sayılmaktadır.

Günümüzde göçmenler, göç ettikleri ülke ile göç edilen ülke toplumları

arasında işbirliğini güçlendirerek kalkınmanın potansiyel aracı olarak kabul edilmektedir. Göçmenler; işçi dövizleri, yatırım ve tüketim harcamaları yanında dışarıda kazandıkları becerileri kendi ülkelerinde uygulayarak, girişimcilik faaliyetlerinde bulunarak; demokratikleşme, insan haklarına destek olarak anavatanlarına önemli katkılar sağlamaktadır (IOM, 2012, s. 5). Diğer taraftan göçmen gönderen ülke açısından uluslararası göçün; beyin göçü, vergi geliri kaybı, kamu eğitim yatırımlarının getirisinin düşmesi gibi bazı negatif dışsallıklara yol açması söz konusu olabilmektedir. Literatürde uluslararası göçün dinamik bir analiz çerçevesinde yaratacağı net etki ve bunun yönü konusunda ortak bir görüşe ulaşılamadığı anlaşılmaktadır.

Uzun dönemli bir bakış açısıyla konu ele alındığında, sermaye-emek oranının sabit olduğu, sermaye ve emeğin birbirini tam olarak ikame etmesi varsayımları altında, ücretler sabit kalacaktır. Daha önce açıklandığı gibi, diğer şartlar sabitken göç nedeniyle A ülkesinde işgücü arzının L_{A2} 'ye yükselmesi ücretlerin W_{A1} 'den W_{A2} 'ye düşmesine yol açmaktadır. Zaman içinde firmaların ucuz işgücünden yararlanma istekleri dolayısıyla yatırımlarını arttırmaları sermaye stokunun yükselmesine neden olacaktır. Ölçeğe göre sabit getiriler varsayımında¹³ işgücü arzındaki artış kadar sermaye artacağı için sermaye stokundaki artış dolayısıyla işgücü talep eğrisi yukarıya doğru kayarak D^A konumunu alacaktır. Sermayenin ayarlanma süreci sonunda ücretler başlangıç düzeyi olan (göç öncesi) ücret düzeyine (W_{A1}), yerli işçi istihdamına (L_A L_{A1}) ek olarak (L_{A1} L_{A2}) kadar göçmen işgücünün de istihdam edildiği daha yüksek bir istihdam düzeyinde geri dönecektir. Bu çerçevede uzun dönemde yerli işgücü istihdam düzeyi tam olarak göç öncesi kadardır. Uzun dönemde, ekonominin göçe tam olarak uyum sağlaması durumunda uluslararası göçün yerli nüfusun geliri ve verimliliği üzerinde herhangi bir etkisi olmayacak ya da oldukça düşük düzeyde olacaktır (Borjas, 2010, s. 171).

Modelde işsizliğin olmadığı göçün başlamasıyla A ülkesine göç eden L_{A1} L_{A2} kadar işgücünün A ülkesinde tümüyle istihdam edildiği ve göç öncesinde de bu işgücünün B ülkesinde tümüyle istihdam ediliyor olduğu varsayılmıştı. B ülkesinde, göç öncesinde L_{A1} L_{A2} kadar işgücünün istihdam edilmediği varsayımında, istihdam edilenler W_{B1} yerine daha yüksek bir ücret olan W_{B2} 'yi elde edecektir. Ancak, B ülkesinde ücret düzeyinin hala

13 Ancak uluslararası göçten kaynaklanabilecek dinamik etkiler ile yayılma (taşma) etkilerini (spillover effect) göz önüne alındığında, yayılma etkileri ve pozitif dışsallıklar aracılığıyla artan getirilerin ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

A ülkesinden düşük düzeyde olması, bu ülkeye B ülkesinden göçü cazip kılmaktadır. B ülkesinde istihdam dışında kalan ($L_{A1}L_{A2}$) kadar işgücünün tamamının A ülkesine göç ettiği ve A ülkesinde ise bu göç akımına rağmen istihdamda bir değişikliğin olmadığı ve göçmen işçiler ile yerli işçilerin istihdam edilme konusunda eşit fırsata sahip olduğu varsayıldığında, A ülkesinde yeni bir denge ücret düzeyi oluşacaktır. Bu durumda A ülkesindeki ücret düzeyinin W_{A1} 'den daha düşük olacağı beklenebilir. Öte yandan, A ülkesindeki ücretler W_{A2} düzeyinden daha yüksek bir düzeyde dengeye gelecektir. Çünkü A ülkesinde işsizlik riskiyle karşı karşıya kalan yerli işgücü bu riski tazmin edebilmek amacıyla daha yüksek ücret talep edecektir.

Ücret odaklı neoklasik modelin temel varsayımlarından biri olan homojen işgücü varsayımının terk edilmesi durumunda, göçün ücret üzerindeki etkisi farklılaşacaktır. Şöyle ki, A ve B ülkesindeki işgücünün farklı beceri düzeylerine sahip olması durumunda, A ve B ülkesindeki işgücü birbirini ikame etmek yerine birbirinin tamamlayıcısı olacaktır. Eğer A ülkesindeki işgücü nitelikli, B ülkesindeki işgücü ise niteliksiz ise, A ülkesindeki işgücünün verimlilik düzeyi yükselecektir. A ülkesinde işgücü verimliliğinin yükselmesi işgücü talep eğrisini dışa doğru kaydırarak (artma yönünde) D^A konumuna getirecektir. Böylece, A ülkesindeki işgücünün ücret düzeyi yükselecektir.

Ücretlerin esnek olması varsayımına dayalı olarak yaptığımız yukarıdaki analiz, ücretlerin yapışkan olması durumu dikkate alındığında farklı sonuçlar doğuracaktır. Ücretlerin yapışkan olması ve asgari ücret, sendikacılık faaliyetleri gibi nedenlerle ücretlerin kısa dönemde ayarlanamaması sonucunda, ücretin azalması yerine istihdamda gerilemenin görülebileceği düşünülebilir. Yerli ve göçmen işgücünün birbirini tamamlaması durumunda ise yerli işgücü talebindeki artış nedeniyle ücret düzeyinin artması beklenebilir. Ayrıca göçmenlerin beraberinde sermaye getirmesi durumunda işgücü başına sermayede meydana gelen artış işgücünün verimliliğini yükselterek, işgücü talep eğrisinin dışa doğru (artma yönünde) kaymasına neden olacaktır. Görüldüğü gibi, özellikle göç alan ülkelere yönelik göçün olumlu katkı yaratması, işgücünün beceri ve sahip olduğu sermaye düzeyine bağlı olmaktadır. Bu bulgu, göç politikalarının seçici nitelikte olmasını ve nitelikli işgücü yanlı göç politikalarını büyük ölçüde açıklar niteliktedir. A ülkesine doğrudan yabancı sermaye girişlerinin olması da benzer bir etki yaratarak ülkenin işgücü talep eğrisinde sağa doğru bir kayma meydana

getirir.

İşgücü ve sermaye faktörleri arasında ikame ilişkisinin zayıflaması ise işgücü talep eğrisinin eğiminin azalmasına başka bir ifadeyle dikleşmesine neden olurken, emeğin sermaye ile ikamesi kolaylaştıkça emek talebi ücretteki değişimlere daha duyarlı hale gelerek yatıklaşacaktır. Örneğin; emeğin ücreti yükseldiğinde, firma emeği nispeten daha ucuz olan başka faktörle (sermaye) ikame etme eğilimine girerek istihdamın azalmasına neden olacaktır.

Sonuç Yerine

Göçün nedenlerini ve sonuçlarını çözümlenmeye dönük teorik yaklaşımlarda, kuramsal bir çerçeveye dayalı olarak farklı unsurların ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Ancak, son dönemlerde göçün nedenlerine yönelik çeşitli teorik etkenlerin birlikte ele alınarak, uluslararası göçün çok disiplinli bir bakış açısıyla ve tüm boyutlarıyla incelenmesine yönelik çabalar göze çarpmaktadır.

Göçe yönelik teorik yaklaşımların ışığında göç alanındaki çalışmalar göz önüne alındığında, belli başlı bazı konulara odaklanılmıştır. Bu alandaki çalışmaların bir kısmında, göçün kaynağı başka bir ifadeyle nedenleri inceleme konusu yapılırken, diğer bir kısmında da daha çok göç akımlarının sürekliliği ve rotası üzerinde durulmuştur. İşgücü hareketliliğinin, göç alan ve göç veren ülkeler açısından yaratacağı ekonomik etkiler yoğun olarak tartışılan bir diğer konudur. Konu teorik olarak incelendiğinde, uluslararası göçün ekonomik etkilerinin kısa dönemde ortaya çıktığı, uzun dönemde ekonominin artan işgücü arzına uyum sağladığı yönündedir.

İşgücü arz-talebi çerçevesinde ele aldığımız analizde, uluslararası göçün göç alan ülkenin üretim düzeyini yükselttiği ancak, etkinlik kazanımlarının toplumda adil bir biçimde dağıtmadığı anlaşılmaktadır. Emeğini arz eden yerli işgücünün göçmen işgücü tarafından ikame edilebilir olması durumunda, bunun göç alan ülkede yerli işçinin yararına olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan, göçmen işçi ile yerli işçi arasında tamamlayıcılık ilişkisinin olmasının yerli işgücü açısından avantaj yarattığı görülmektedir. İşgücü piyasasında, göç nedeniyle gelirin yeniden dağılımı özellikle farklı beceri grupları arasında ortaya çıkacaktır. Göç alan ülkedeki nitelikli yerli işgücü, muhtemelen niteliksiz yerli işgücünün aleyhine olan ancak, kendisinin ücret artışlarını destekleyen niteliksiz işgücü göçünü tercih etme eğiliminde olacaktır. Niteliksiz yerli işgücü

ise tamamlayıcılık ilişkisinde olduğu nitelikli işgücü göçüne kendisinin istihdam olanaklarını arttırma potansiyeli nedeniyle sıcak bakacaktır. Öte yandan, niteliksiz işgücü göçü nitelik düzeyi düşük yerli işgücü arasındaki rekabet baskısını arttırması dolayısıyla söz konusu işgücü açısından istenmeyen bir durumdur. Firmalar ise, göçmen işçiler daha düşük maliyetle üretimi genişletme olanağı sağladığı için göçü olumlu karşılamaktadır. Ancak, farklı sektörler tarafından farklı nitelikte göçmen talebi söz konusu olacaktır. Emek ve hizmet yoğun sektörlerde faaliyet gösteren yatırımcılar, düşük nitelikteki işgücü göçünü desteklerken, sermaye yoğun endüstrilerde faaliyet gösteren firmalar nitelikli işgücü göçü lehine tavır alma eğilimindedir. Günümüz gelişmiş ülkelerinin bilgi ekonomisi özelliklerini taşımaları, bu ülkelerde büyük ölçüde nitelikli işgücü talebini arttırmakta ve bu açığın karşılanmasında nitelikli göçmen işgücünden yararlanma gereği ön plana çıkmaktadır.

Göç alan ülke açısından göçün ekonomik etkileri değerlendirilebildiği gibi, göç veren ülke açısından da değerlendirmeler yapılabilir. Özellikle işgücünün bol olduğu göç veren ülke konumundaki gelişmekte olan ülkelerde, dışarıya yönelik göç ile işgücü arz fazlalığının giderilerek ücretler üzerindeki aşağı yönlü baskı ve işsizlik sorunu hafifletilebilir. Diğer taraftan bunun, işsizlik için sürdürülebilir bir çözüm olmadığı söylenebilir. Göçün ekonomik etkilerinin açıklandığı şekilde de görüldüğü gibi, göç nedeniyle işgücü arzındaki daralma B ülkesindeki ücret düzeyinin yükselmesine yol açmıştır. Bu durum, B ülkesinde üretim maliyetleri yükselen yatırımcıların olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. Dışarıya yönelik göç nedeniyle göç veren ülkede çalışan sayısının ve özellikle nitelikli işgücü kaybının yaşanması ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Ancak, göçmen işçilerin bilgi ve becerilerini arttırarak ülkelere geri dönmeleri ülkenin beşeri sermaye stokunu arttırarak üretimi olumlu yönde etkiler.

Göç teorileri, göç politikalarının tasarlanmasına ışık tutmakta ve göçün göç alan ve göç veren ülkelerin politika çıkarsamaları yapmalarına olanak sağlamaktadır. Göç politikası sadece iktisadi amaçlara ulaşmak amacıyla tasarlandığında farklı ekonomik grupların çıkar çatışmalarını dengelemede sorunların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Göç alan ülkelerde göç konusunda siyasi otoritenin üzerinde baskılar, göçün iktisadi ve güvenlik gerekçeleriyle sınırlandırılması yönündeki eğilimleri arttırmakta ancak, bu tür önlemlerle göç istenildiği ölçüde önlenememekte ve yasal olmayan göçe yönelişi arttırmaktadır.

Sonuç olarak, göçten göç veren ve göç alan ülkelerin karşılıklı yarar sağlaması ve göç sürecinin etkisinde kalan gruplar arasında çıkar çatışmalarının en aza indirilmesi göç politikalarının yanında devletin eğitim, istihdam, bilim ve teknoloji, refah politikaları gibi diğer politika alanlarında etkin olmasına bağlı olacaktır. Dolayısıyla göç politikalarının, diğer politikalarla birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin, göç veren bir ülkede AR-GE sektörüne dönük yatırımların ve buna bağlı yaratılacak nitelikli işgücü istihdamının artırılmasına dönük politikalar, bu ülkede beyin göçünün engellenmesi ve geri çevrilmesine katkı sağlayacaktır. Zira uluslararası göç ile birlikte beyin göçünün yerini beyin kazanımına bırakması, göç gönderen ülkenin göç politikaları yanında ulaşılan iktisadi kalkınma düzeyinin sunduğu yaşam standardı ve kalitesine bağlı olacaktır.

Kaynakça / References

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aktaş, M. T. (2015). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), Ocak, 37-48.
- Bauer, T. K. ve Zimmermann, K. F. (1999). Assessment of Possible Migration Pressure and Its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. *IZA Research Report No. 3*, 1-108.
- Retrieved from http://www.iza.org/en/webcontent/publications/reports/report_pdfs/report_pdfs/iza_report_03.pdf.
- Bean, D. F., Gonzales-Baker, S. ve Capps, R. (2001). Immigration and Labour Markets in the United States. *Sourcebook of Labour Markets: Evolving Structures and Process*, Ed: Ivar Berg and Arne L.Kalleberg. New York:Kluwer Academic/Plenum.
- Bıçerli, K. (2009). *Çalışma Ekonomisi*. Gözden Geçirilmiş Beşinci Baskı, İstanbul: Beta.
- Bodvarsson, B. ve Van Den Berg, H. (2009). *The Economics of Immigration Theory and Policy*. Berlin- Heidelberg: Springer-Verlag.
- Borjas, G. J. (2001). *Does Immigration Grease the Wheels of the Labor Market Brookings Papers on Economic Activity*. 1, 1-52.
- Borjas, G. J. (2010). *Labor Economics*. Fifth Edition, New York: McGraw-Hill.
- Castles, S. and Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Çev. B.U. Bal ve İ. Akbulut, İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erkayhan, Ş. (2011). *1960 Sonrası Almanya'da Türk Sanatçıları: Göç ve Kültürel Kimlik*. Lulu.

- Ferrie, J.P ve Hatton T.J. (2013). *Two Centuries of International Migration*. IZA DP No. 786
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton:Princeton University.
- Hollifield, J. F. (1992). *Immigrants, Markets, and States: The Political Economy of Postwar Europe*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Ihlamur-Öner, S.G. (2012). Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler. Der. S.G. Ihlamur-Öner ve N.A.Ş., Öner, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar içinde*, İstanbul:İletişim.
- IOM(2004). *Glossary on Migration*. (International Organization for Migration), IOM, Switzerland.
- IOM (2012). *2013 in Support of Development*. (International Organization for Migration), Prepared by the Donnor Relations Division, Switzerland, November.
- Jennissen, R.(2007). Casualty Chains in the International Migration Systems Approach. *Population Research Policy Review*, 26(4), 411-436.
- Kindleberger, C. (1973). *The World in Depression*. Berkeley: University of California.
- Kindleberger, C..(1981). Dominance and Leadership in the International Economy. *International Studies Quarterly*, 25(2), 242-254.
- King, R. (2012). Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer Willy Brandt Series of Working Papers. *International Migration and Ethnic Relations*, 3(12), Retrieved from <http://www.mah.se/upload/forskningscentrum/mim/wb/wb%203.12.pdf>.
- Kurekova, L. (2011). Theories of Migration: Conceptual Review and Empirical Testing in the Context of the EU East-West Flows, Interdisciplinary Conference on Migration. *Economic Change, Social Change*, April 6, University College London.
- https://cream.conference-services.net/resources/952/2371/pdf/MECSC2011_0139_paper.pdf.
- Lee, S. E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. Retrived from <http://www.students.uni-mainz.de/jkissel/Skripte/Lee.pdf>.
- Massey, S., Arango, J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino A. ve Taylor J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Molle, W. ve Mourik, A.V. (1988). "International Movements of Labour Under Conditions of Economic Integration: The Case of Western Europe". *Journal of Common Market Studies*, 26(3), 317-340
- Münz R., Straubhaar, T., Vadean F. ve Vadean N. (2006). *The Costs and Benefits of European Immigration*. HWWI Policy Report No.3

- Newland, K. (2009). *Circular Migration and Human Development*, UNDP, Human Development Research Paper, 2009/42
- Özyakışır, D. (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik.
- Öner, N.A.Ş. (2012). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. Der. S.G. İhlamur-Öner ve N.A.Ş., Öner, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar - Tartışmalar*, İstanbul:İletişim.
- Piore, J. M. (1981). Birds of Passage: Migrant Labour and Industrial Societies. *Population and Development Review*, 7(3), Retrived from <http://www.jstor.org/stable/1972564?seq=2>
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, 48(2), 167- 235. Retrived from <http://www.jstor.org/stable/2979181>
- Sert, D.Ş. (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. Der. S.G. İhlamur-Öner ve N.A.Ş. Öner, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar - Tartışmalar*, İstanbul: İletişim.
- Smith, S. (2003). *Labour Economics*. Second Edition, London and New Yor: Routledge Taylor and Francis Group.
- Tai Ting Lui, T.and Ming-Te, H.(2011). Hegemonic Stability and Northeast Asia: What Hegemon? What Stability?. *Journal of Asia Pacific Studies*, 2(2), 216-230.
- Taylor, A. M. (1999). Sources of Convergence in the Late Nineteenth Century. *European Economic Review*, 43, 1621-1645.
- Togan, S. (2004). *Turkey: Towards EU Accession*, *The World Economy* 27. 1013-1045.
- Yıldırım-Mızrak N. ve Aktaş, M.T. (2013). *AB Üyeliğinin İşgücü Hareketliliği Üzerindeki Etkileri: Türkiye'ye Yönelik Politika Önerileri*. BAP-1103E066, Anadolu Üniversitesi.
- Wallerstein, I. (1974). The Modern World System, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century. New York: Academic.
- Zelinsky, W. (1971). The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review*, 61(2), 219-249.
- Zipf, G. K. (1946). The P1 P2/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons. *American Sociological Review*, 11(6) (Dec., 1946), 677-686.